

بسم الله الرحمن الرحيم

کارگاه پایان نامه نویسی (۱)

مقدمه:

مراحل تدوین پایان نامه

(سیر تکوینی و عملیاتی)

موضوع شناسی و موضوع یابی و موضوع گزینی

3

موضوع

گزینی

موضوع

یابی

موضوع

شناسی

نیم نگاهی به مباحث کارگاه

یکم. موضوع شناسی (مباحث نظری)

- چستی تحقیق و کیستی محقق
- اقسام پژوهش نامه و اقسام تحقیق
- ویژگی های موضوع تحقیق
- روش های مطالعه

دوم. موضوع یابی (مباحث عملیاتی)

- راهکارهای عمومی برای موضوع یابی
- راهکارهای اختصاصی برای جوشش زایی موضوع

سوم. موضوع گزینی (مباحث عملیاتی)

- مراحل موضوع گزینی

یک موضوع شناسی (مباحث نظری)

۱. چیستی تحقیق

یافتن حقیقت و واقعیت؛ راهیابی به حقائق
حق یابی و حق سازی

۲. کیستی محقق

فرد واقع بین و حق پذیری
که در پی یافتن حقیقت و اثبات آن است.

۳. روش تحقیق

حرکتی برنامه دار و روشمند برای یافتن و ساختن حقیقت

۴. تحقیق روشمند

هر گونه کوشش علمی که:

- بر «مبانی» و «منابع» خاصی استوار باشد؛
- «مراحل» معینی را سپری کند؛
- از «قواعد و ابزار» ویژه‌ای مدد جوید
- رسیدن به «هدفی معین» را دنبال کند

۵. اقسام پژوهش نامه

أ. به لحاظ کمّی

۱. مقاله علمی: ۱۰ تا ۳۰ صفحه
۲. پایان نامه کارشناسی ارشد: ۱۰۰ تا ۱۵۰ صفحه
۳. رساله دکتری: ۲۰۰ تا ۴۰۰ صفحه
۴. کتاب: ۲۰۰ تا ۹۰۰ صفحه
۵. دانش نامه: ۵۰۰ تا ۳۰۰۰ صفحه

ب. به لحاظ کیفی

۱. **نوشتار عمومی:** گزارش دیدگاه دیگران در قالب نقشه

مهندسی (مقاله عمومی یا تحقیق پایانی دوره کارشناسی)

۲. **نوشتار نیمه تخصصی:** گزارش دیدگاه دیگران همراه با

تحلیل مبانی و ادله در قالب نقشه مهندسی (پایان نامه

کارشناسی ارشد)

۳. **نوشتار تمام تخصصی:** گزارش دیدگاه دیگران همراه با

تحلیل مبانی و ادله و نقد آنها و اظهار نظر (رساله دکتری)

۶. اقسام تحقیق

ا. به لحاظ اصل موضوع: **ساده و تک لایه** یا تطبیقی و چندلایه

ب. به لحاظ تعلق پژوهش به علوم: **تک رشته ای** یا **میان رشته ای**

ج. به لحاظ حرکت پژوهشگر: **موضوع محور** و **متن محور** و ترکیبی

د. به لحاظ هدف تحقیق: **بنیادی** و **کاربردی** و گسترشی

هـ. به لحاظ قلمرو اجرا و ابزار: **میدانی** یا محیطی

و. به لحاظ پردازش اطلاعات: توصیفی یا **تحلیلی** یا انتقادی

أ. اقسام تحقیق به لحاظ اصل موضوع

۱. ساده: موضوع به گونه مستقل پژوهش می شود و هیچ مقایسه و سنجشی با دیگر مباحث یا مسائل وجود ندارد، مانند شفاعت در قرآن

۲. تطبیقی (مقایسه ای): موضوع میان دو یا چند دین، مذهب، مکتب، اشخاص یا کتب بررسی و مقایسه می شود، مانند بررسی صفات انبیاء در قرآن و عهدین.

ب. اقسام تحقیق به لحاظ تعلق آن به رشته ای از علوم

۱. تک رشته ای: در مباحث یک شاخه از علم انجام می شود، مانند ذکر از منظر قرآن

۲. میان رشته ای: در مسائل چند شاخه از دانش انجام می شود، مانند تطورات جنین از منظر قرآن و پزشکی

ج. اقسام تحقیق به لحاظ بستر حرکت پژوهشگر

۱. موضوع محور:

- أ. مسأله و نظریه محور: تبیین و تحلیل یک مسأله از راه شناخت صورت مسأله و گردآوری و پردازش اطلاعات مرتبط (علوم انسانی)
- ب. فرضیه و مشکل محور: اثبات یا ابطال یک فرضیه از راه شناخت متغیرها و آزمون و نتیجه گیری (علوم تجربی)

۲. متن محور: تصحیح یا ترجمه و شرح متون، مانند: تفسیر آیات قرآن و شرح ادعیه و زیارات

۳. ترکیبی: متن محور + موضوع محور

د. اقسام تحقیق به لحاظ هدف آن

۱. راهبردی یا بنیادی

هدف: حقیقت‌جویی از راه تولید نظریات و بررسی و تکمیل یا ابطال آنها

۲. کاربردی و عملی

هدف: مشکل‌گشایی و نیاززدایی از فرد و جامعه

۳. گسترشی و توسعه‌ای

هدف: ارتقای وضعیّت موجود فرد و جامعه به وضعیّت مطلوب و برتر

هـ. اقسام تحقیق به لحاظ قلمرو اجرا و ابزار

۱. میدانی و نامحدود: اجرای تحقیق در فضایی باز و نامحدود

به لحاظ ابزار دو گونه است:

أ. شنیداری و دیداری (مصاحبه)

ب. نوشتاری (پرسشنامه)

۲. محیطی و محدود: اجرای تحقیق در فضایی بسته و محدود

به لحاظ نوع دانش و ابزار سه گونه است:

أ. کتابخانه ای (علوم انسانی و اسلامی)

ب. آزمایشگاهی (علوم تجربی)

ج. کارگاهی (علوم فنی و مهندسی)

و. اقسام پژوهش به لحاظ شیوه پردازش اطلاعات

۱. توصیفی و گزارشی (مقطع کارشناسی)

برای شناخت بیش‌تر از وضعیت موجود یا کمک به فرآیند تصمیم‌سازی.

۲. توصیفی و تحلیلی و استدلالی (مقطع کارشناسی ارشد)

بیان صورت مسأله و احتمالات در آن یا ارائه دیدگاه‌های گوناگون و بیان راه حل استدلالی به همراه استنباط نتایج.

۳. تحلیلی و انتقادی و تولیدی و نظریه‌پردازی (مقطع دکتری)

بازخوانی یک متن یا بازپژوهی یک نظریه و بیان کمبودها و کاستی‌های آن
ارائه اندیشه‌ای نو یا تحلیل تازه از نظریات گذشتگان.

۷. ویژگی های موضوع تحقیق

۱. جوششی بودن موضوع (نه کوششی و سفارشی)

۲. برخورداری از اهمیت و اولویت پژوهشی

۳. رسایی و شفافیت موضوع

۴. مورد علاقه پژوهشگر و متناسب برا گرایش علمی او

۵. روشن بودن قلمرو موضوع و تناسب با حجم تحقیق

۶. جزئی و محدود بودن موضوع (تحدید به زمان و مکان و اشخاص و آثار)

۷. برخورداری از منابع کافی و در دسترس

۸. روش های مطالعه

یکم. چستی مطالعه

خواندن همراه با یادگیری و یادسپاری

دوم. مراحل مطالعه

۱. شناسایی کتاب و نویسنده و محتوای آن

۲. خواندن کتاب (بلندخوانی یا زمزمه‌خوانی یا صامت‌خوانی)

۳. فهمیدن مطالب با تعمق و تفکر در آن

۴. یادآوری و یادسپاری با مرور ذهنی مطالب

سوم. روش های مطالعه

۱. مطالعه اکتشافی (جستاری)

هدف:

آشنایی سریع و اجمالی با محتوای اثر و مؤلف آن

فوائد:

۱. به دست آوردن اهمیت کتاب و مطالب آن
۲. آگاهی از حجم کتاب و سادگی و دشواری مطالب آن
۳. علاقه به محتوای کتاب و بیشتر شدن دقت و تمرکز
۴. آشنایی با ابعاد گوناگون موضوع تحقیق
۵. مهارت یابی در طراحی سوالات اصلی و فرعی

۲. مطالعه متنی (عبارت خوانی)

هدف:

آشنایی تفصیلی با محتوای کتاب

فوائد:

۱. افزایش سرعت مطالعه از راه عبارت خوانی
۲. بالا رفتن میزان فهم و ادراک مطالب
۳. بالا رفتن تمرکز حواس و میزان یادگیری

۳. مطالعه انتقادی (دقیق خوانی)

هدف:

بررسی نقاط ضعف و قوت کتاب

فوائد:

۱. فهم بیش‌تر و عمیق‌تر مطالب کتاب
۲. ماندگاری بیش‌تر مطالب کتاب در حافظه خواننده
۳. توانمندی خواننده در پاسخ به پرسش‌ها

دوم.

موضوع یابی

(مباحث عملیاتی)

۱. راهکارهای عمومی برای موضوع یابی

۱. تقویت حس کنجکاوی و غلبه بر پیش فرض ها و الگوهای ذهنی
۲. مشورت با اساتید و استفاده از تجربه کارشناسان آگاه
۳. بررسی پژوهش های انجام شده درباره موضوعی کلی و کشف
نقاط ابهام
۴. مطالعه مقالات و پایان نامه های مرتبط (به ویژه بخش پیشنهادها)
۵. مطالعه سرفصل ها و جزئیات دروس مقطع دکتری در رشته مورد
نظر
۶. توجه به فراخوان های کنفرانس ها و همایش های علمی.

۲. راهکارهای اختصاصی برای جوشش زایی موضوع

۱. کشف گرایش های علمی (عمومی و تخصصی) پژوهشگر

۲. کشف زیر شاخه ها و ریزموضوعات گرایش تخصصی پژوهشگر

۳. مطالعه اکتشافی در منابع مرتبط و متناسب

۴. مطالعه انتقادی و پالایش عناوین یافت شده و تولید پرسش

۳. گرایش های عمومی در علوم اسلامی

أ. علوم قرآن و علوم حدیث

ب. تفسیر قرآن و متون حدیث

ج. فلسفه و عرفان و کلام اسلامی

د. فقه و اصول فقه

هـ. اخلاق و تربیت اسلامی

و. تاریخ و تمدن اسلامی

۴. گرایش های تخصصی در علوم قرآن

وحی و نزول قرآن: (چیستی و اقسام وحی؛ اقسام نزول؛ مکی و مدنی)
تاریخ قرآن: (جمع و تألیف قرآن؛ جمع نبوی؛ جمع صحابه؛ تواتر قرآن؛ اسباب
نزول؛ تناسب سور؛ تقسیمات شکلی قرآن؛ حروف مقطعه)
اوصاف عام و خاص قرآن: (جامعیت و جاودانگی و هیمنه قرآن)
قرآء و قرائات هفت گانه: (طبقات قرآء؛ قرآء مشهور؛ اختلاف قرائات؛ تعدد
قرائات؛ قرائات صحیح؛ قرائات باطل)
ناسخ و منسوخ: (چیستی نسخ؛ اقسام نسخ؛ شرائط نسخ؛ آیات منسوخ)

محکم و متشابه: (حقیقت تشابه؛ اقسام تشابه؛ تأویل و باطن قرآن)

اعجاز قرآن: (حقیقت و اقسام اعجاز؛ اعجاز علمی)

تحریف ناپذیری قرآن: (چیستی تحریف؛ اقسام تحریف)

تفسیر و مفسران: (چیستی تفسیر؛ مراحل تفسیر؛ شرائط مفسر؛ طبقات

مفسران؛ مفسران شیعه؛ مفسران اهل تسنن)

روش های تفسیر قرآن: (قرآن به قرآن؛ قرآن به سنت؛ قرآن به عقل)

گرایش های تفسیر قرآن: (تفسیر اجتماعی؛ تفسیر تربیتی؛ تفسیر علمی؛

تفسیر ادبی؛ تفسیر عقلی؛ تفسیر عرفانی)

۵. گرایش های تخصصی در تفسیر قرآن

أ. تفسیر ترتیبی

به ترتیب مصحف (تبیین معارف قرآن به ترتیب مصحف)

به ترتیب نزول (تبیین معارف قرآن به ترتیب نزول)

ب. تفسیر موضوعی

موضوعی تک رشته ای (تبیین موضوعات از منظر قرآن)

موضوعی میان رشته ای (تبیین موضوعات از منظر قرآن و علوم)

موضوعی تطبیقی (میان ادیان و مذاهب)

۶. گرایش های تخصصی در علوم حدیث

أ. چستی حدیث و تاریخ حدیث و تدوین متون حدیثی؛ مراحل فهم حدیث؛

ب. راوی شناسی حدیث (علم رجال)

ج. سندشناسی حدیث (علم درایه)

۷. گرایش های تخصصی در متون حدیث

أ. بررسی موضوعات اعتقادی و اخلاقی و
عملی بر اساس روایات

ب. شرح متون روایی (نهج البلاغه؛ ادعیه؛ زیارات)

۸. گرایش های تخصصی در فلسفه اسلامی

أ. نگاه بیرونی به فلسفه اسلامی

چیستی فلسفه اسلامی؛ موضوع فلسفه اسلامی؛
مکاتب فلسفه اسلامی؛ تاریخ فلسفه اسلامی؛

ب. مباحث کلی و مبنایی در فلسفه اسلامی

احوال وجود؛ اصالت وجود؛ تشکیک وجود؛ رابطه
وجود و ماهیت؛ علت و معلول؛ حرکت جوهری

ب. محتوای فلسفه اسلامی

خداشناسی (الاهیات): اثبات ذات واجب تعالی؛
توحید واجب تعالی، اثبات صفات واجب تعالی، عینیت
صفات ذات با ذات واجب تعالی، افعال واجب تعالی،
صدور موجودات از واجب تعالی.

جهان شناسی: (مراتب هستی): عالم عقول، صادر
اول، عقول طولی و عرضی، عقل فعال، عالم مثال،
عالم ماده، هیولای اول، اجرام سماوی، عالم مادون
قمر.

انسان شناسی: (علم النفس): تعریف نفس، اثبات وجود نفس، اثبات جوهریت نفس، اثبات تجرد نفس، حدوث یا قدم نفس، قوای نفس و شئون آن، چگونگی ارتباط قوای نفس با خود نفس، بقای نفس پس از مرگ

فرجام شناسی: حقیقت مرگ، اثبات معاد، عالم برزخ، حشر و قیامت، حقیقت بهشت و جهنم، معاد جسمانی و روحانی، اصناف محشوران (سعادت و شقاوت) منازل آخرت، ابطال تناسخ.

۹. گرایش های تخصصی در عرفان نظری

أ. نگاه بیرونی به عرفان نظری

چیستی عرفان نظری، نسبت عرفان نظری با عقل، نسبت عرفان نظری با شریعت.

ب. محتوای عرفان نظری (۱)

حضرت اوّل، تعینّ اول، تعینّ ثانی، وحدت شخصی وجود، توحید عرفانی، وحدت اطلاقی حق تعالی، مقام ذات، تجلی ذات غیرمتناهی، مراتب تجلیات ذات، کمال ذاتی و اسمائی، اسماء و اعیان ثابت، عوالم خلقی و نفس رحمانی.

ب. محتوای عرفان نظری (۲)

حضرت دوم، عالم عقل، حضرت سوم، عالم مثال،
حضرت چهارم، عالم ماده، حضرت پنجم، انسان کامل،
جامعیت انسان کامل، نسبت انسان کامل با خدا، نسبت
انسان کامل با جهان، خلافت انسان کامل، رسالت و
نبوت و ولایت، خاتم اولیاء.

۱۰. گرایش های تخصصی در کلام اسلامی

۱. خداشناسی: (توحید نظری و توحید عملی)
۲. انسان شناسی: (حقیقت انسان؛ حقیقت حیات؛ حقیقت نفس؛ حقیقت روح؛ تجرد روح؛ رابطه نفس و بدن؛ جبر و اختیار انسان؛ هدف آفرینش)
۳. جهان شناسی: (آغاز آفرینش جهان؛ حدوث یا قدم جهان)
۴. راه و راهنما شناسی: (قرآن شناسی؛ نبوت عامه و خاصه)
۵. راهبان و راهزن شناسی: (امامت عامه و خاصه؛ شیطان شناسی)
۵. فرجام شناسی: (عالم قبر؛ برزخ؛ معاد)

۱۰. گرایش های تخصصی در فقه اسلامی

۱. فقه عبادی

احکام عبادی فردی: طهارت؛ نماز؛ روزه؛ اعتکاف

احکام عبادی اجتماعی: نماز جمعه و جماعت؛ حج و عمره؛ امر به معروف

و نهی از منکر؛ خمس و زمات؛ جهاد

۲. فقه اقتصادی (احکام معاملاتی)

عقود: بیع؛ اجاره؛ رهن؛ ازدواج

ایقاعات: طلاق؛ نذر

۳. فقه سیاسی - اجتماعی (ولایت فقیه؛ حدود و دیات؛ قضا و شهادات)

۱۱. گرایش های تخصصی در اصول فقه

أ. مبادی علم اصول:

چیستی اصول فقه؛ موضوع اصول فقه؛ حقیقت وضع؛ صحیح و اعم؛ استعمال لفظ در اکثر از معنا؛ مشتق.

ب. مباحث الفاظ:

امر و نهی، مفاهیم، عام و خاص، مطلق و مقید و مجمل و مبین.

ج. مباحث حجت:

حجیت قطع، حجیت خبر واحد، اصول عملیه، تعادل و تراجیح.

۱۲. گرایش های تخصصی در اخلاق اسلامی

۱. اخلاق بندگی

ارتباط انسان با خالق خود

بایدها: ایمان / تسلیم / اخلاص / خوف و خشیت / بندگی / توکل /

توبه / اوب و انابه / دعا و نیایش / تسبیح و ستایش / خضوع و خشوع /

استغفار / شکر / یاد خدا

نبایدها: کفران و ناسپاسی / ناامیدی از رحمت الاهی / فراموشی یاد خدا

/ استکبار در برابر خدا / تکذیب و استهزای انبیای الاهی

۲. اخلاق فردی

ارتباط انسان با خود

بایدها:

بصیرت دینی / زهد / قناعت / عفت و پاکدامنی / صبر / حلم / عزت

نفس / پندپذیری و عبرت آموزی / امانتداری / معنویت

نبایدها:

پیروی از هوای نفس / تکبر و غرور / عجب / قساوت قلب / دنیادوستی

/ رهبانیت / دوری از لغو / آرزوهای دراز

۳. اخلاق اجتماعی

ارتباط انسان با دیگران

بایدها:

احسان و نیکوکاری / بخشش / خیرخواهی / تواضع / رازداری / مدارا با مردم /
صله ارحام / اصلاح ذات البین / خوش گفتاری / عدل / احترام به پدر و مادر /
وفای به عهد / رأفت و رحمت

نبایدها:

دروغ / عیب جویی / غیبت / حسادت / تهمت / خیانت / تمسخر / تفاخر / بخل /
جدال / ظلم / القاب زشت / بدگمانی / تجسس / سخن چینی

۴. اخلاق زیست محیطی

ارتباط انسان با جمادات؛ نباتات؛ حیوانات

بایدها:

توجه به حقوق حیوانات؛ مهار آب و صرفه جویی؛ استفاده بهینه از

خاک؛ درختکاری و ایجاد فضای سبز؛ استفاده درست از دریا

نبایدها:

اسراف در آب و ایجاد خشکسالی؛ آلوده کردن آب و هوا؛ قطع درختان؛

ستم به حیوانات؛ عقیم سازی حیوانات؛ تخریب کوهها

۱۳. گرایش های تخصصی در تربیت اسلامی

أ. مباحث کلی:

چیستی تربیت؛ چرایی تربیت؛ چگونگی تربیت؛ اهداف تربیت؛
مکاتب تربیتی؛ مبانی تربیت؛ قواعد تربیت؛ روان شناسی تربیت

ب. محتوای تربیت اسلامی:

تربیت جسمی و ظاهری؛ تربیت جنسی؛ تربیت روانی و عاطفی؛ تربیت
دینی؛ تربیت معنوی و اخلاقی؛ تربیت اجتماعی و سیاسی.

۱۴. گرایش های تخصصی در تاریخ و تمدن اسلامی

۱. داستان انبیای الهی (اولوالعزم و غیر آن)
۲. سرگذشت اولیای الهی (مردان و زنان نمونه)
۳. تاریخ امت های پیشین (نیکان و بدان)
۴. جغرافیای تاریخی جهان اسلام
۵. کلیات فرهنگ و تمدن اسلامی
۶. تاریخ تشیع
۷. تاریخ ایران اسلامی
۸. تاریخ انقلاب اسلامی

سوم. موضوع گزینی

۱. مراحل موضوع گزینی

۱. پالایش موضوعات یافت شده در مرحله موضوع یابی

۲. مشورت با اساتید مرتبط و اولویت سنجی موضوعات مستخرج

۳. پیشینه شناسی موضوعات نهایی

۴. گزینش موضوع نهایی و پیشنهاد مکتوب به گروه علمی

۲. راهکارهای تبدیل موضوعات کلی به مسائل جزئی

۱. چیستی و گونه و گستره شناسی موضوع (ماهیت و اقسام و انواع موضوع)
۲. دیده‌شناسی موضوع (برشماری دیدگاه‌ها و احتمال‌ها درباره موضوع)
۳. چرایی‌شناسی موضوع (مستدل‌سازی یافته‌ها و بیان ادله یک موضوع)
۴. روش‌شناسی موضوع (بیان راهکارها و زمینه‌ها و عوامل موضوع)
۵. آسیب‌شناسی موضوع (بیان آفت‌ها و خطرهای موانع موضوع)
۶. نمادشناسی موضوع (بیان نشانه‌ها و ویژگی‌های موضوع)
۷. پیامدشناسی موضوع (بیان آثار مثبت و منفی موضوع)
۹. نمودشناسی موضوع (بیان مصادیق و الگوهای عینی در خارج)
۱۰. شبهه‌شناسی موضوع (بیان شبهات درباره موضوع و پاسخدهی به آنها)

۱. چیستی شناسی

۱. واژه شناسی: بیان کاربردهای عرف خاص و عام /
توجه به واژگان مترادف و متضاد

۲. اصطلاح شناسی: بیان تعریف های اصطلاحی و
قراردادی در دانش های مختلف

راهکارهای چستی شناسی واژگان تحقیق

۱. ساختارشناسی و کشف هیئت کلمه به لحاظ صرفی و نحوی

۲. ریشه شناسی کلمه برای سهولت استفاده از لغت نامه

۳. مفهوم شناسی و کشف مراد استعمالی با مراجعه به لغت نامه

۴. مراد شناسی و کشف مراد جدی و مقصود اصلی
گوینده

۲. گونه و گستره شناسی

۱. گونه شناسی: شناخت اقسام عرضی موضوع

اقسام با یکدیگر رابطه تضاد یا تنافی و تناقض دارند.

۲. گستره شناسی: شناخت مراتب طولی موضوع

اقسام و مراتب بر یکدیگر و متداخل هستند.

برشماری دیدگاه‌های دانشمندان در مسأله در دو قالب:

۱. جهت‌دار: افراطی و تفریطی و اعتدالی

۲. بی‌جهت: موافقان و مخالفان و مفصلان

به معنای مستدل سازی تحقیق با بیان ادله است.

انواع ادله:

۱. عقلی (برهان)

۲. نقلی (آیات و روایات و تاریخ معتبر)

۳. عقلائی (قراردادهای عرفی)

برشماری و بررسی راهکارها و زمینه‌ها و بسترها
بیان عوامل پیدائی (ایجاد) و پایائی (استمراری) و
پویائی (افزایشی)
بیان چگونگی عاملیت عوامل و اثرگذاری آنها

۶. نمادشناسی

بیان و بررسی نشانه‌ها و ویژگی‌های موضوع تحقیق

بیان و بررسی آثار مثبت (برکات) و منفی (عواقب)

بیان الگوهای عینی و مصادیق مهم بیرونی برای
ماندگارسازی پیام ها و پندهای تربیتی موضوع

بیان شبهه‌های پیرامون موضوع تحقیق
نقد و بررسی و پاسخ‌دهی مناسب به شبهات

به پایان آمد این دفتر

حکایت همچنان باقیست!

دکتر احسان ابراهیمی